

- מנהג קאמארנא עתיק -

אמירת הפסוק 'זה' אלוקים אמת הוא אלוקים חיים ומלך עולם' לאחר ק"ש של שחרית

'יששכר חמור גרם' - לסבול עול התורה בלא גסות הרוח

יששכר חמור גרם רובץ בין המשפטים (בראשית מט יד), אמר רבי אלעזר, וכי יששכר חמור אקרי, אי בגין דאשתדל באורייתא נקרייה ליה סוס, או אריה, או נמר, אמאי חמור. אלא אמרו, בגין דחמור נטיל מטולא ולא בעיט במאריה כשאר בעירי, ולא אית ביה גסות הרוח, ולא חייש למשכב באתר מתתקן, אוף הכי יששכר דאשתדל לותיה באורייתא, נטיל מטולא דאורייתא, ולא בעיט ביה בקדשא בריך הוא, ולא אית ביה גסות הרוח, כחמור דלא חייש ליקרא דיליה, אלא ליקרא דמריה, רובץ בין המשפטים, כדאמרינן ועל הארץ תישן וחי צער תחיה ובתורה אתה עמל (זוהר בראשית דף רמב ע"א).

יששכר סובל עול התורה אעפ"י שהערב רב מכזיב אותו

יששכר. סובל עול תורה, ללמוד פשטי התורה הלכות ועיון אמת, ולומד מתוך הדחק ומתוך יסורין בין ערב רב שיש להם ראש ולענה, כמבואר ברעיא מהימנא גילגול משה (זוהר נשא דף קכ"ה ע"ב), ואני חשיב בעיניו דערב רב ככלב מת, באומא עליך אליהו בשם הוי"ה צבאות אלהי ישראל שתאמר לפני הקב"ה צער שלי, עיי"ש, והוא מקבל הכל באהבה כל חלישות דעת, ולא בעיט להרהר אחר השי"ת, ולא אית ביה גסות, אלא מעורב באהבת ישראל שפל ונבזה בעיני עצמו, דלא חייש כלל ליקרא דיליה אלא ליקרא דמריה, ויש גירסא ליקרא דרביה, כי סימן מי שהוא מזרע ישראל לא יקרא לרבו בשמו, אלא ערב רב מבזין את מי שיש בו ניצוץ משה לקראו בשמו ולדבר סרה. והוא מקיים וחי צער תחיה בשמחה ובתורה אתה עמל (אבות פ"ו מ"ד), ובזה מגלין לו רזי תורה (שם מ"א), ונעשה כמעין, ע"פ דרך אמת.

בגין כך יששכר דאשתדל לותיה באורייתא, כפית ליה לחמור וכו', וירא מנוחה כי טוב, דא תורה שבכתב. ואת הארץ כי נעמה, דא תורה שבעל פה. ויט שכמו לסבול למסבל עולא דאורייתא, ולדבקה בה יומי ולילי. ויהי למס עובד, למהוי פלח לקדשא בריך הוא ולא תדבקה ביה, ולא תשא גרמיה בה (זוהר בראשית דף רמב ע"ב).

'ליכי ובשרי' עצמם יהיו 'הצרות ה'

חמור, נוקבא דקליפה, מפתה באש גיהנם לכל תאות רעות. ויששכר ע"י אש של תורה מכבה אש גיהנם, ולא עוד אלא שעושה מגיהנם גן עדן, ומתענג באור התורה ובנועם זיוה. וזהו וירא מנוחה כי טוב דא תורה שבכתב, ממשך לו מנוחה מגירוי יצר לעבירות, אשר הרשעים השקט לא יוכל (מלה"כ ישעיה נז כ), [ואת הארץ כי נעמה דא תושבע"פ] ועל ידי תורה שבע"פ ממשך נועם מתיקות התורה, ובזה אין לו מדות רעות, ויש לו הרחבת הדעת מנועם התורה והמצות, עד שאינו מרגיש שום דבר וסובל הכל, ויט שכמו לסבול כל חלישות דעת מראש ולענה של ערב רב, וסובל הכל עולא דאורייתא לדבקה בו יומי ולילי, ולא תדבקה ביה בקב"ה באהבה עזה, ולא תשא גרמיה ביה.

מקאלבסוב מנהג זה, האם הוא מנהג בית אבותיו מגזע ראפשיץ או מנהג בית חותנו - רביה"ק ההיכל הברכה מקאמארנא ז"ע [שכן הרה"ק רבי אשר ישעיה מקאלבסוב היה סמוך על שולחן רביה"ק ההיכל הברכה ז"ע - עקב הסתלקות חותנו הרה"ק רבי אלכסנדר סענדער מקאמארנא בדמי ימיו - ואף זכה לקרבה וחביבות מיוחדת, ומסופר שרבינו התבטא עליו ואמר 'מיין אשר איז כשר' (בית קומרנא, עמ' 151)].

אכן כיון שפסוק זה מובא בסידור כת"י מובן שזהו אכן מנהג קאמארנא, ומקורו מרביה"ק ההיכל הברכה ז"ע, אלא שבקאמארנא אמרו כן אחר ק"ש בנץ החמה, והרה"ק מקאלבסוב העתיק מנהג זה לק"ש התפילין דר"ת.

טעם אמירת פסוק זה אינו ברור כל כך, אולם יש לציין שבגמרא אמרו (ברכות יד.) "אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן, הלכה כרבי יהודה דאמר בין אלקים לאמת ויצבי לא יפסיק, אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן, מאי טעמיה דברי יהודה, דכתיב (ירמיה י, י) 'זה' אלקים אמת", ופירשי "לכך אין מפסיקין בין ה' אלקים לאמת".

אמירת פסוק זה ב'נשמת כל חי'

מן הראוי לציין דבר פלא, שמצאנו מקום נוסף בו הכניסו רבותינו מקאמארנא ז"ע פסוק זה בנוסח תפילתם.

דהנה בנוסח נשמת אומרים בני אשכנז 'וה' לא ינום ולא ישן, אבל נוסח ספרד הוא 'וה' ער הנה לא ינום ולא ישן, אמנם רביה"ק ההיכל הברכה ז"ע לא ניחא ליה בנוסח זה, וכפי שכתב תלמידו הרה"ק רבי מנחם מענדל מבאריסלאב ז"ע (עתרת שלום דף לה.) "וה' ער, אדומור הק' פקפק על נוסח הזה, שלא נמצא זה בקדמונים תואר 'ער' על הקב"ה".

נוסח שלישי מצינו בסידורי בני עדות המזרח [וכן הוא בסדר התפילות להרמב"ם] 'וה' אלוקים אמת, לא ינום ולא ישן, ועל פי זאת הנהיגו רבוה"ק מקאמארנא לומר גם את המשך הפסוק בירמיה, ואומרים בזה"ל 'וה' אלוקים אמת הוא אלוקים חיים ומלך עולם, הנה לא ינום ולא ישן שומר ישראל', וכמובא בסידור כת"י ובמנהגי קאמארנא (אות קצח).

אמירת פסוק זה ב'מסירת מודעה על שמות הקודש'

למרבה הפלא, מצינו גם מקום שלישי בו אמרו רבותינו פסוק זה.

דהנה כידוע כתבו הפוסקים שמן הראוי לומר בכל בוקר נוסח מסירת מודעה על כוונת שמות הקודש, ויועיל שאם ישכח לכוון באיזה שם משמותיו של הקב"ה יצא ידי חובתו בדיעבד.

הנוסח המפורסם בכל הסידורים הוא מהגה"ק מבוטשאטש ז"ע, אולם מצאנו שרביה"ק ההיכל הברכה ז"ע תיקן גם הוא נוסח ארוך של מסירת מודעה לאמרה בכל יום.

וכפי שכתב (שולחן הטהור סי' ס"א) "זוהר בהזכרת השם לומר אותה בכוונה וביראה, ויאמר בבוקר מודה אני לפניך שאתה הוא הוי"ה אלקי אחד יחיד ומיוחד וכו', וכשאזכיר שם הקדוש אדני" ברוך הוא וברוך שמו הכוונה וכו', וכשאזכיר שם הקדוש אלקיים, הכוונה שהוא הוי"ה אלקיים אמת אלקיים חיים ומלך עולם. תקיף ומושל ברצונו הפשוט, ובעל היכולת" עכ"ל.

ג' פרשיות קריאת שמע לפני תפילת שחרית הנה רבוה"ק מקאמארנא ז"ע לדורותיהם נהגו בכל בוקר - בשעה שהאיר היום - להניח שני זוגות תפילין, דרש"י ודר"ת, וקראו בהם שלשה פרשיות של ק"ש, ולמדו בתפילין זמן מה.

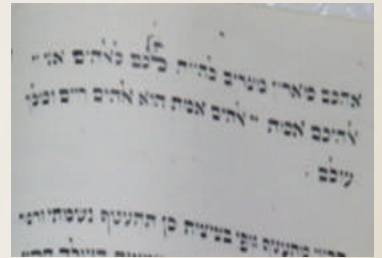
ויסוד מנהג זה, שכן עפ"י דעת האריז"ל צריך לקרוא בכל יום ב' פעמים ק"ש בתפילת שחרית, האחד - ק"ש קטנה דקרבות, והשני - ק"ש בברכותיה, מפני שלצורך היחוד העליון בשעת תפילת שמו"ע צריך לפני כן דייקא שני פעמים ק"ש, והנה עפ"י האריז"ל די לומר רק פסוק שמע ישראל, אמנם רביה"ק ההיכל הברכה ז"ע כתב (מעשה ארג ברכות פ"א מ"ב ד"ה גומרה) שמן הראוי לקרוא בהם ג' פרשיות של ק"ש.

טעם נוסף למנהג זה כתב רביה"ק הדמשק אליעזר ז"ע (הקדמת אור עינים חלק ב כלל ו') **"אם דרכו של בר ישראל הקדוש להתפלל בבקר תפלת שחרית בשעה תשיעי [זייגר ניין], אזי צריך להקדים לקבל עליו עול מלכות שמים שלימה,** להניח תפילין ולקרות קריאת שמע שלימה שלשה פרשיות. ואם הוא בעל נפש כשר, צריך להניח בדור הזה ב' זוגות תפילין, רש"י ור"ת. **כי אמירת קריאת שמע בלתי הנחת תפילין אין לו שום שווי לא למעלה ולא למטה.** וכל זה צריך לעשות בתוך ביתו בינו לבין קונו יתברך שמו" עכ"ל (ועיין זר זהב סי' נח שם סק"ג).

אמירת הפסוק 'וה' אלוקים אמת הוא אלוקים חיים ומלך עולם'

מנהג נוסף היה נהוג בצל רבוה"ק מקאמארנא ז"ע - מנהג שנשתכח ברבות השנים - שתיכף לאחר אמירת ג' פרשיות של ק"ש היו אומרים הפסוק (ירמיה י, י) 'וה' אלקים אמת הוא אלוקים חיים ומלך עולם' [ללא המשך הפסוק: מקצפו תי' צעש ה' ארץ ולא יכלו גוים וצמו].

מקור מנהג זה הוא בסידור כת"י של רביה"ק הדמשק אליעזר ז"ע, שם מובא פסוק זה בהמשך וברציפות לשלש פרשיות של ק"ש, ללא התחלת טעם חדש כלל.

צילום סידור כת"י

מקור נוסף למנהג זה הראה ידידנו הרב הגאון רבי יצחק דייטעל שליט"א בספר "זרע ברוך - סקאליע", שם מובא שהרה"ק רבי אשר ישעיה מקאלבסוב ז"ע [בן הרה"ק רבי יחיאל בן הרה"ק רבי אשר ישעיה מראפשיץ ז"ע] חתן הרה"ק רבי אלכסנדר סענדר בן רביה"ק ההיכל הברכה מקאמארנא ז"ע נהג לומר בתפילין דר"ת ג' פרשיות של ק"ש, ואח"כ אמר הפסוק 'וה' אלקים אמת הוא אלוקים חיים ומלך עולם'. והנה נכדו האדמו"ר רבי דוד יצחק אייזיק מסקאליע ז"ע נסתפק מהיכן נטל הרה"ק רבי אשר ישעיה

אות א

משיח יבוא בהיסח הדעת

א. ויקרא יעקב אל בניו ויאמר האספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים, בשם הבעל שם טוב, אשר יקרא דרך מקרה, שכל אחד ואחד ישב על עבודתו, בהיסח הדעת, ופתאום יבא משיח:

(ילקוט משה פ' ויחי):

צריך עיון מאי קא משמע לן בזה, דהנה מצד אחד מצינו בדברי חז"ל ענין קירוב הגאולה, כמו ששינונו (ב"ב י.) גדולה צדיקה שמקרבת את הגאולה וכן כיוצא בזה, ומצד שני, כאן משמע שאין הדבר תלוי ונתון בידינו, והגאולה תהא בדרך 'מקרה' כמאמרם (סנהדרין צז.) אין משיח בא אלא בהיסח הדעת.

ומצינו במשך הדורות רבים שנכנסו לעובי הקורה לקרב הגאולה ולא עלה יפה בידם, ואין לנו אלא לדרוש ולצפות לגאולה ולתת להקב"ה להביא את גאולתינו בידו הרמה.

ושמעתי מכ"ק אממו"ר זצוק"ל בשם השר שלום מבעלזא שכאשר יבוא משיח ישבו הסנדלר והחייט על מלאכתם ופתאום ישמעו קול 'הנה בא משיח' וירצו ללבוש בגדי השבת לקראתו כאשר הכל נעשה בהיסח הדעת, בבחינת (מלאכי ג, א) 'פתאום יבוא אל היכלו האדון'.

אות ב

בביאת משיח לא יהיו הריגות ח"ו

ב. בשם הבעל שם טוב זי"ע שאמר שעם ביאת משיח לא יהיו הריגות ח"ו:

(מדרש פינחס רכ"ח ע"ב אות י):

וידוע מה שמובא מהרבי ר' אלימלך מליזענסק זי"ע שאמר שמתפלא על הנביאים שניבאו על חבלי משיח ולא ראו שיהיה אלימלך בעולם שיבטל את חבלי משיח. ושאלו את הרה"ק מהר"א מבעלזא זי"ע לאחר מלחמת העולם האם זה היה חבלי משיח, ואמר שכבר ביטל הרבי ר' אלימלך את חבלי משיח, אלא היתה גזירת שמים.

אות ג

ע"י כפיית הדעת זוכין לשכר טוב

ג. יששכר חמור גרם רובץ בין המשפתים, בשם הריב"ש, בפסוק יששכר חמור גרם, רצה לומר יש שכר על ידי זה שהחמור גורם:

(צוואת הריב"ש די"ב ע"ב)

החומריות של האדם מושכת אותו כלפי מטה אל העניינים הארציים והבהמיים, כמאמר הכתוב (קהלת ג, כא) 'מי יודע רוח בני האדם העלה היא למעלה ורוח הבהמה היורדת היא למטה לארץ', ולפום צערא אגרא, ככל שמצער עצמו להתגבר על החומריות כך מקבל שכר טפי. ואילו לימות המשיח שיתבטל הרע, כתיב בהו (קהלת יב.) 'והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ' אלו ימי המשיח (שבת קנא:).

אות ד

על ידי העלאת הגשמיות זוכה לשכר

ד. בשם הבעל שם טוב דהכי פירושו, יש שכר שהחמור גרם, פירוש על ידי מאכל ומשתה שהם דברי החומר, גורם זה השכר, על ידי שמעלה לגרם המעלות את הניצוץ הקדוש, שהיה רובץ בין המשפתים, שהוא בין היסודות ובשפלות:

(ס' אור הגנוז לצדיקים פ' ויחי):

דיבור זה הוא לפי מהלך הבעש"ט, שלא רק על ידי כפיית החומר זוכין לשכר, אלא יותר מכך, כי על ידי העלאת החומר והתגברות על הרע זוכין לדרגות גולות של אלוקות השורה בתוך העולמות הגשמיות אשר גילוי זה אינו שורה אפילו בעולמות העליונים רק כאן למטה.

אות ה

בכל דבר משתמש עם הניצוצות שבחפץ הזה

ה. איתא בנמרא (ר"ה כ"ז ע"א) התורה חסה על ממנו של ישראל, ולמה כן, כי זה כלל גדול שכל דבר שאדם לובש או אוכל או משתמש בכלי הוא נהנה מהחיות שיש באותו הדבר, כי לולא אותו הרוחניות לא היה שום קיום לאותו דבר, ויש שם ניצוצות קדושות השייכים לשורש נשמתו, ושמעתי כי זה טעם שיש אדם שהוא אוהב דבר זה ויש אדם ששונא דבר זה ואוהב דבר אחר, וכשהוא משתמש באותו כלי, או אוכל מאכלים אפילו לצורך גופו הוא מתקן הניצוצות, כי אחר כך הוא עובר באותו כח הבא לגופו מאותו מאכל או מלבוש או שאר דברים, בזה הכח עובר להשם יתברך נמצא שעל ידי זה הם מתוקנים. לכן פעמים יארע ששכחלה כבר לתקן כל הניצוצות שהיו באותו דבר השייכים לשורש נשמתו, אז לוקח ממנו השם יתברך אותו הכלי, ונותן לאחר ששייכים הניצוצות שיש באותו הכלי לשורש אחר:

ואמר ריב"ש ע"ה, שאוכלין בני אדם ושותין בני אדם ומשתמשים בבני אדם, היינו בניצוץ שיש באותן הדברים, לכן צריך אדם לחוש על כליו ועל כל דבר שיש לו, היינו מצד הניצוץ שיש שם, בכדי לחוס על ניצוצותיו הקדושים: (צוואת הריב"ש די"ג ע"א):

על דרך זה, לפעמים משתמש האדם בכלי ואחר שמסיים להעלות הברורים השייכים לחלקו מוכר החפץ לאחרים, והכל תלוי בענין זה.

דבר זה מבואר היטב בהקדמה שנייה לסי' לקוטי אמרים וזה לשונו: תחלת הכל ראוי לדעת שמלא כל הארץ כבודו ולית אתר פנוי מיניה והוא בתוך כל עלמין וכו', ודבר זה נראה בחוש בכל דבר כי בכל מקום יש חיות הבורא ברוך הוא, כי בוודאי יהיה בדבר ההוא טעם או ריח או מראה, או אהבה, ר"ל שהוא דבר נאהב, או שהוא דבר נורא, או שהוא דבר מפואר, וכן שאר מדות, וכאשר נפשיט אותה בשכלינו מן הגשמיות ונחשוב רק הרוחניות לבד, כגון הטעם או הריח או כיוצא בו, בעצמו, בוודאי נראה בחוש, שהוא דבר הבלתי מורגש בידינו ועינינו בשר, רק שהוא נרגש בהשגה לחיות ונשמת האדם לבד, אם כן בוודאי הוא דבר רוחני, וחיות הבורא יתברך שמו, השוכן בדבר המגושם הזה כנשמה בגוף, וכן הוא בכל דבר ובכל תנועה כמו שכתוב בחובת הלבבות כי כל תנועתך נקשרות בחפץ הבורא כו' (ע"ש) בשער אהבה ה' פרק י"ג ונתברר להם והאמינו כי כל עניניהם ותנועותיהם נוהגים בגורם הבורא יתעלה] ובכולם הם ניצוץ חיות נמשכן מהבורא יתברך שמו שהוא צרור החיים ואור החיים ומקור החיים וחי

החיים, וממנו יתברך שמו נמשך חיות בכל דבר מרום המעלות עד למטה בתחתונים.

וזהו צמצום שכינתו יתברך שמו ששוכן בתחתונים, וכל ניצוץ הוא נלקח מעולם שלו, דרך משל, דבר של אהבה, האהבה שבו הוא נלקח מעולם האהבה, רצה לומר שבוודאי יש מקור ושורש שממנו נלקח אהבה לכל דבר שיש בו אהבה. ונאמר לקרב אל השכל קצת מהות השורש, נחשוב ברוחניות שורש האהבה עצמה, נראה בחוש שהוא רק חיות הבורא יתברך שמו שנתצמצם כביכול, שיהיה מושג בבחינת אהבה, כי בוודאי יש חיות ורוחניות שאינו מושג בבחינת אהבה רק בבחינה אחרת כגון בבחינת יראה או התפארות ושאר המדות, כי בוודאי כולם הם חיות ורוחניות כנ"ל, רק שכל אחד אינו מושג כמו חבירו, כי נתצמצם בצמצום אחר, רצה לומר בהשגה אחרת, אבל בפנימיותם העצמיית כולם שוים שהם חיות ורוחניות כנ"ל, כי כולם נמשכן משורש אחד אשר שם אין שום התחלקות כלל, וזהו שאמר בתיקוני זוהר הקדוש (תיקון ס"ח ובסופו תיקון ג' ועי' בזה"ק ויצא דקמ"ט ע"ב) ובה מתחזין כל דיוקנין עילאין, פירוש על ידי צמצום ההשגה הנ"ל, כי הוא בבחינת נוקבא לגבי דלעילא שמקבלת מן שורש השרשים [עיין לעיל פ' נח בעמוד התפלה בהגה ע"א] והמשכיל יבין.

ולזה נקראים עולמות, רצה לומר שחיות הבורא יתברך שמו הוא מתעלם ונתצמצם בהשגה זה, וגם כן נקרא מדות של שם, שהם משוערים ומושגים בשיעור זה ומדה זו ולא באחרת, ובאמת כל אחת כלולה מכולם, כי תחלת ההמשכה משורש השרשים היה למען חסדו יתברך שמו להטיב לנבראים, והוצרך כביכול לצמצם, [על ידי מדת גבורה] ולהמשיך למדה זו רק כמין קו וניצוץ והוא החיות וההתפארות הבורא כביכול, על דרך שנאמר (בפ' בראשית) 'ויפח באפיו רוח חיים' דכל הנופח מעצמותו [עיין לעיל בפ' בראשית אות צ"א], רק שהיה באפשרי להיות נמשך עד בלי די על דרך שנאמר (בפ' ואתחנן) קול גדול ולא יסף, אשר אין זה המכוון, והוצרך לנצ"ח שיתגלה הוד"ו יתברך שמו, ושיהיה מקושר במדה והשגה זו, הגם שהדברים עמוקים מאוד וצריכים ביאור רחב איך הוא בכל עולם, כי גבוה מעל גבוה שומר, אמנם כן באתי בקצרה רק להעיר אוזן וכו', עכ"ל.

ועיין בספר ליקוטים יקרים (טו ע"ב) וז"ל: וחי צער תחיה (אבות פרק ו') אל תקרי תחיה אלא תחיה, פירוש, בכל דבר ירא שיכוין להחיות הניצוץ שהם נתונים בתוך הקליפות שנופלו שם, והם בצער גדול שם, תראה להחיותם ולהוציאם ולהעלותם עכ"ל, וכן הוא בליקוטי אגדות שבסוף ספר אור תורה (סד ע"ב).

ובס' דברי שלום (פר' ויצא כז ע"ד) כתב וזה לשונו: כתוב בשם הריב"ש טוב ני"ע, כי כל מה שיש לאדם שייך לשורש נשמתו, כי יש בהם ממש ניצוץ נשמתו, על כן כשנשבר או נאבד איזה דבר לא ידאג כלל, כי העלה מה ששייך לו על כן נשבר, וכשנאבד ובא לאחר, מסתמא יש בדבר גם ניצוץ קדושים ששייכים גם לו, על כן כשהעלה זה מה שצריך לו, בא הדבר לאחר להעלות מה ששייך לו, עכ"ל. ועוד עיין שם בפ' ויקרא מ"ע ב.

כתב בספר באר מים חיים (ביאור הגדה, ד"ה יקר בעיני כו') וז"ל: אמר הבעש"ט זלה"ה שלשה שאכלו על שלחן אחד ולא אמרו עליו דברי תורה כאילו אכלו מזבחי מתים (אבות פרק ג') פירוש, כי המת מתגלגל במאכל אדם, כדי שיאמרו עליו דברי תורה, ועל ידי זה מחיה אותו המת שהיה בגלגול זה, אבל אם לא אמרו דברי תורה אז הוא זוכח אותו המת המוגלגל במאכל זה ומשליך אותו לרומן וז"ש מזבחי מתים..

הרה"ק רבי אלכסנדר סנדר סאפרין זי"ע א

בנו הגדול של רביה"ק ה'היכל הברכה' זי"ע א

ניחא לנשמתו

רביה"ק ה'היכל הברכה' זי"ע, היה לבו דוה מאוד וכאבו נעכר על הסתלקות בנו חביבו, ורצה להוציא לאור מעט מחדושי לפייס נפשו של בנו, ולכן בהקדמת משניות קאמארנא - נדפס בשנת תרכ"ב, וזהו הספר הראשון שהוציא לאור אחר הסתלקות בנו הרה"ק מהרא"ס בשנת תרי"ט - הספידו מרורות, וכפי שכתב (הקדמת משניות קאמארנא, שם) "לבי דוה עליו מאד, שהיה עסוק בתורה כל ימיו מתוך יסורים מרורים, וקבל באהבה, והיה צנוע ואורך רוח הצנע לכת, נפש יקרה, תנצב"ה, והניח אחריו ברכה כתבים דברים יקרים בג"פ ובדברי אגדה ומוסר ובדברי יחודים וכו'".

"מצאתי עצמי מחויב להעיד עליו, להזכירו לטובה, ולפני אחיי ואוהבי שיזכירו אותו לטובה, כי לא נספד כהלכה, והיה זה על ידי וכו', ואמרו בגמרא (סנהדרין מז ע"א) ההספד כבוד המת, והמתעצל בהספדו אינו מאריך ימים וראוי לקבור בחייו (שבת קה ע"ב) וניקרא [ונקרא] כופר. ואני כאבי נעכר עלי מאוד והייתי כאבן דומם אלם לא יפתח פיו, על כן מצאתי עצמי מחויב להזכירו לטובה, ואי"ה אוציא לאור מעט מחדושי לפייס נפשו, ותנצב"ה, וחיים לכל ישראל, חיי נתת שלום וברכה ושמחה ואור, לעבוד השם בלב אחד טהור ונקי וקדוש" עכ"ל.

לכן בכמה מקומות הביא רבינו במשניות קאמארנא כמה ענינים בשם בנו רבי סנדר'ל, וכגון במסכת פאה (פני זקן פ"ח מ"ח) כתב ביאור על המשנה בדין קבלת מתנות עניים "מצאתי בכתבי בני חביבי מוה"ר אלכסנדר תנצב"ה", וכן במסכת מעשר שני (פני זקן פ"ג מ"ח) הביא ביאור בדקדוק לשון המשנה וכתב "בני הרב מו"ה אלכסנדר תנצב"ה זצ"ל פירש וכו', ודברי פי חכם חן, ואמת". גם יש ממנו הג"ה בתוך דברי עשירית האיפה שכתב רבינו מהרי"א על תורת כהנים, בפרשת תזריע (פרק י"ז אות ט') בדין פשיון בנגעי בגדים, כפי שגילה רבינו מהרי"א בנדבת פי (ג' ע"ב) "הג"ה זאת שיש שם הוא מבני החריף מוה"ר אלכסנדר, ונכון". פנינה נוספת מביא רבינו בשמו (הקדמת משניות קאמארנא, שם) "אמר בני החביב מוה"ר אלכסנדר בן גיטל זלצה"ה, 'שויתי השם לנגדי תמיד' (תהלים טז ח), שתמיד 'שויתי' שהשם' עדיין מ'נגד' לי, שעדיין לא השגתי השלימות להיות השם עומד לעיני, כי תמיד נראה לי שפגמתי וחסרתי את השם והוא מנגד לי, על זה בטוח אני כי מימיני בל אמוט', כי מי שסובר בדעתו שכבר הוא שלם, בנקל ליפול, והשפלות הרוח אע"פ שהוא אמת שהוא פחות שבפחותים כמוני היום, אעפ"כ מסוגל וטוב, ולא יפול ממדרגתו כלל. ודברי פי חכם חן, בן חכם ישמח אב'.

זרעו בקודש

רבי סנדר'ל מקאמארנא הניח אחריו זרע קודש, הלוא המה:

(א) בנו הרה"ק ר' משה חיים מאלטשטאדט זי"ע, חתן הרה"ק ר' סנדר ליפא בן הרה"ק מהרי"א מזידיטשוב זי"ע.

(ב) בתו הרבנית אסתר מרים שנישאה בזיו"ר להגאון ר' יעקב קאפיל צוקערבערג ובזיו"ש להגאון ר' אהרן שמעלנער אב"ד נאווריע זי"ע.

(ג) בתו הרבנית חנה שפרה שנישאה להרה"ק ר' אשר ישע"י רובין מקאלבסוב, דרכם מתייחסים הרבה משפחות מיוחסות על צאצאי בית קאמארנא, כאשר זכו לחתנין רבנן, ומהם, הרה"ק רבי דוד יצחק אייזיק מסקאליע זי"ע, הרה"ק רבי חיים שלמה מקאסאן זי"ע בעמח"ס שמועה טובה, והרה"ק רבי איתמר מנדבורנה זי"ע [אבי הרה"ק רבי חיים מרדכי מנדבורנה זי"ע].

(נערך מתוך פרקי התולדות שבספר 'זכרון דברים השלם' החדש)

הרה"ק רבי אלכסנדר סנדר סאפרין זי"ע, בנו בכורו של רביה"ק ה'היכל הברכה' מקאמארנא זי"ע, נולד בשנת תקפ"ז, ויקרא שמו בישראל 'אלכסנדר סנדר' על שם זקינו - אבי אביו - רביה"ק מהרא"ס אב"ד קאמארנא בעמח"ס 'זכרון דברים'.

רבי אלכסנדר שקד על דלתי התורה והיראה, וקנה מפי אביו הגדול נגלות התורה ונסתריה, ובהגיעו לפרקו בנה את ביתו עם הרבנית רעכיל בת הרה"ק ר' חיים משה המגיד מגריידינג בן הרה"ק ר' דוד המגיד מסטעפין חתן הרה"ק המגיד מזלאטשוב זי"ע.

רביה"ק ה'היכל הברכה' זי"ע ראה בו כלי מחזיק ברכה, והשפיע עליו דרכי תורה ועבודת ה', תוך כדי שהוא מועידו לגדולות - לישב בבוא העת על כסאו ולהמשיך את מורשתו.

שעת פרידה

למרבה הצער, שקעה חמה שלא בעונתה, ובמיטב שנותיו - בהיותו בן ל"ב שנה - חלה רבי סנדר'ל במחלה קשה, והועיד פניו אל עיר הבירה לעמבערג כדי לדרוש ברופאים ולהעלות מזור למחלתו.

אולם כפי הנראה, גם רביה"ק ה'היכל הברכה' זי"ע וגם בנו רבי סנדר'ל ידעו את העומד בפניהם, והכינו עצמם לכך שיתכן ולא יתראו שוב, ולכן בעת הפרדו מעימו מסר רביה"ק ה'היכל הברכה' כוונת יחודים לשעת יציאת נשמה.

וכפי שכתב בהקדמת משניות קאמארנא (מהדורת 'אוצרות קאמארנא' אות יט): "וכשיבוא לימי הזקנה יחזור על יחוד הדיקנא, כי זה היחוד מועיל מאוד לכיון בעת הסתלקות נשמתו לאל חי לעולם הבא, וכן ביחודי 'הויה אהיה' 'הויה אדני', כמבואר בדברי מרן האר"י שהצדיק מייחד בעת פטירתו יחודא עלאה ותתא ביחודים של שמע וברוך וכו', וזהו הכוונה של הצדיקים בעת הסתלקות וכו', וכל זה צריך לכיון ככוונה עצומה בעת פקידתו, וכל זה מסרתי לבני חביבי איזה ימים קודם שנסע ממני לעיר לעמבערג ששם נסתלק" עכ"ל.

לא פסק פומיה מגידא

גם בהיותו בלעמבערג לא פסק פומיה מגידא, וכפי שסיפר נכדו הגה"צ רבי זיידא מאיר שמעלנער אב"ד בוטושאן [בן הגה"צ רבי אהרן אב"ד נאווריע חתנו של רבי סנדר'ל], שבהיות רבי סנדר'ל בבית הרפואה בלעמבערג, בה בעת שעשו לו ניתוח, למד בעל פה את דברי הר"ף שהיה בקי בו, כדי שלא ירגיש באיזמל.

דוד לדוד ישבה מעשיך

בגיל דרינה ובהתרגשות נלבב, ליבנו הומה בקול צהלה, בשמחה הגדולה השדויה במעון ידידנו, מסור בכל לב ונפש הצפה רבות בשנים אל כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א, וקשור בעבתות אוהבה אל ממלכת בית קאמארנא, רב דפעלים לתורה וליראה, ענף עץ אבות ממע אראלים, מלא מדע אוצר תבונה, טוב ומטיב לכל, פתח יד ומשביע, גבוה משכמו ולמעלה, מופלג בידאה טהודה, שמו מפארים בכל מיני תהילה

הרבני הנגיד החסיד פאר היחס מוה"ר שמואל ישראל איש הורוויץ שליט"א

אב"י בעיד מאנסי ג.

זכם לב יקח מצוה ליטול חלק בראש בהעמדת היכלת לתורה ותפילה במרכז קאמארנא בית שמש ופטרון הוצאת ספרי רבותינו הקדושים שדי בית הוהוד לבית קאמארנא

לדגל שמדת הולדת הנבך שיחי
בן לבנו זו"ב פ"ח הרב נפתלי חיים הי"ו

יצו ה' חסרו מהיכל הברכה ואיצד החיים שיזכה לזרות רוב נחת וקדושה מכל יצ"ח באודות רבנו"ק יתהלכו באושר ועושר ודרכת הדעת וכל טוב מתוך רוב שמחה ונדת, ואך טוב וחסד ידיה מנת חלקו לאורך ימים ושנים